

Макєєва О. А.

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

ВПЛИВ СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОГНОЗІВ НА ЯКІСТЬ РЕФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІКИ І СТИМУЛЮВАННЯ ЗРОСТАННЯ

У статті досліджені проблеми сучасного прогнозування розвитку економіки та особливості проведення соціально-економічних реформ. Показано їх вплив на динаміку і ефективність економічного зростання. Обґрунтовано, що за ступенем розвитку теорії економічного зростання зазвичай включають в аналіз складніші моделі, нові чинники, внутрішні і зовнішні процеси.

Ключові слова: соціально-економічні реформи, економічні прогнози, міжнародний досвід досліджень економічного зростання, моделі економічного зростання.

Постановка проблеми. Проблеми економічного зростання і вибору варіантів проведення реформування різних його складових завжди посідали провідне місце в науці. Існують різні точки зору на темпи проведення соціально-економічних реформ. Деякі фахівці переконані в тому, що їх потрібно проводити швидко, оскільки прорахувати їх наслідки досить складно. Інші вважають, що робота економістів і полягає в тому, щоб запобігти помилкам в ході реформування. Це, безумовно, складніше, ніж їх здійснювати, але й набагато продуктивніше. Отже, проблеми прогнозування економічного зростання, виявлення його чинників і наслідків є одними з основних в економічній науці. Під час складання прогнозів реформування

економіки і стимулювання зростання особливу роль має відігравати світовий досвід здійснення соціально-економічних реформ і забезпечення стійкого зростання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемами якості проведення соціально значимих реформ суспільства, необхідності прогнозування і стимулювання економічного зростання займалися провідні зарубіжні економісти, такі як, зокрема, р. Солоу, Д. Шелл, Д. Робінсон, Н. Калдор, П. Сраффа, Л. Пазінетті і Дж. Крігель, Д. Родрік [1–5].

Сучасні теорії економічного зростання включають в аналіз ускладнені моделі, нові чинники, внутрішні і зовнішні процеси. Нині спостерігається

посилення уваги до соціально-економічних інститутів, важливим кроком стало включення в науковий аналіз системних джерел економічного зростання. Практично одночасно з теоріями економічного зростання з'явилися роботи, в яких автори ставили під сумнів необхідність не лише високих темпів економічного зростання, але і його самого. Загалом сама категорія економічного розвитку, як і економічного зростання, не отримала єдиного загальноприйнятого визначення в економічній літературі, оскільки запропоновані формулювання економічного розвитку найчастіше пов'язували його з економічним зростанням, розвиток розглядався як наслідок зростання, часто обидва поняття вживалися як тотожні. Більшість сучасних економістів розглядає економічний розвиток як процес, який супроводжується якісними змінами всієї системи. Зокрема, Д. Белл і Е. Тоффлер прогнозували появу нової цивілізації, яка буде спиратися на інформаційну технологію. При цьому вони підкреслювали зростаючу роль фундаментальних теоретичних знань і системи комунікацій. Аналізуючи рекомендації авторів щодо втілення концепції стійкого розвитку, слід взяти до відома розуміння ними необхідності нетрадиційного бачення проблеми, її нового теоретичного обґрунтування з позицій симбіозу гуманітарних і природничих наук. В такому контексті необхідним є новий погляд на перспективи людської цивілізації загалом, а концепції стійкого розвитку і стимулювання економічного зростання повинні концентрувати увагу на збереженні довкілля і матеріальних ресурсів, оскільки саме це є умовою збереження життя будь-якого суспільства.

Мета статті полягає у дослідженні основних напрямів впливу економічних прогнозів на процес і якість реформування суспільства й економіки, на стимулювання зростання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні економісти не можуть точно прогнозувати розвиток економіки, особливо в країнах, які розвиваються, незважаючи на прогрес науки, широке використання моделей і величезні масиви даних. Проте, навіть враховуючи всі недоліки економічного прогнозування і моделювання, воно все одно корисне для аналізу і розробки політики зростання. Необхідно мати на увазі, що для того, щоб досягти намічених результатів, реформи мають бути легітимними в очах більшості членів суспільства. Тому під час визначення послідовності і швидкості реформ треба робити все можливе, аби населення отримувало відчутні вигоди впродовж всього процесу реформування, інакше реформи або зупиняються, або можуть повернути економіку в зворотному напрямі. Звичайно, треба враховувати, що стартові умови (розподіл доходів і людського капіталу, галузева структура економіки, рівень розвитку тощо) в різних країнах значно відрізняються, тому оптимальний пакет реформ для кожної країни має бути різним. Аналіз успішних реформ, проведений Д. Родріком та іншими економістами, показує, що добитися стійкого економічного зростання зуміли перш за все ті країни, які знайшли вдалі саме для них шляхи досягнення поставлених цілей [6].

Розглянемо один із успішних прикладів проведення соціальної реформи, представлений мексиканською Національною програмою освіти, охорони здоров'я і харчування (Programa Nacional de Educacion, Salud, y Alimentation, PROGRESA), яка була проведена наприкінці 1990-х рр. Необхідно відзначити, що для підготовки цієї програми була проведена дослідницька робота в 10 млн доларів

США. Це порівняно невелика сума для проекту з річним бюджетом в 1 млрд доларів США, але, безумовно, велика для дослідницьких витрат в країні, яка розвивається. Крім того, уряд Мексики одночасно з початком реалізації програми замовив перевірку її ефективності американському Інституту досліджень міжнародної продовольчої політики (International Food Policy Research Institute, IFPRI). Отримані вченими інституту результати довели користь від соціальної інновації Мексики, що сприяло значному розширенню масштабів програми. Справжнім успіхом програми і фактом міжнародного визнання стало те, що відразу декілька країн Латинської Америки вирішили використати досвід Мексики і розробили аналогічні програми. Підтвердженням правильності обраної стратегії стало те, що мексиканська опозиція, яка виграла вибори в 2000 р., не лише не згорнула програму, але й збільшила її бюджет і розповсюдила її дію на інші населені пункти. Ця програма безпосередньо співвідноситься з багатьма соціальними реформами, наприклад, з реформами монетизації пільг, що є вельми актуальними для низки країн. На перший погляд між програмою PROGRESA і реформою монетизації пільг немає нічого спільного. PROGRESA виплачувала грошові субсидії бідним сім'ям за те, що вони інвестували у своє здоров'я і освіту. Проте і ця програма, і монетизація пільг, як і всі інші соціальні реформи, є лише реструктуризацією контракту громадянина з державою. А з точки зору кожного громадянина реформа є успішною, якщо вона покращує його баланс податків, сплачених державі, і благ, отриманих від держави. Реформа по монетизації пільг у багатьох країнах погіршує положення більшості виборців, тому не є серед них популярною. PROGRESA поліпшила стан більшості населення або принаймні не погіршила його. Бідні отримали заохочення до інвестицій у людський капітал і, врешті-решт, в здоров'я і освіту. Багаті, яких не торкнулася реформа, спочатку просто нічого не втратили, оскільки зібрані з них податки були витрачені на боротьбу з бідністю більш оптимальним способом. У довгостроковій же перспективі вони виграли від зростання людського капіталу в країні.

Для визначення кількісного ефекту і, отже, доцільності конкретної реформи дослідження повинні задовольняти двом умовам. По-перше, вони повинні проводитися незалежними фахівцями і бути виконані на високому рівні. Проте ця умова нерідко порушується, оскільки в багатьох країнах суспільство розуміє, що автори реформ часто переслідують свої цілі. Більш того, навіть якщо реформатори щиро хочуть принести користь суспільству, вони схильні переоцінювати ефект реформ. Вони приміряють їх на тих потенційних бенефіціарів, які хочуть брати в них участь. По-друге, для того, щоб дати точну оцінку, необхідна випадкова і репрезентативна вибірка. І якби перед проведенням будь-якої реформи проводилося дослідження такої вибірки, то важко було б не помітити недоліки реформи. Водночас, якщо спиратися на вибірку державних телеканалів, що інтерв'юють громадян певних соціальних груп, які підтримують уряд, можна сказати, що автори реформ приречені на самозаспокоєність ще до початку реформи. Ось чому так потрібні незалежні від держави і зацікавлені груп дослідники. Потрібні також інвестиції в бази мікроекономічних даних, які були б усім даним дослідникам доступні.

Абсолютно вірною є думка про те, що якісні дослідження не можна провести дуже швидко. З одного боку, це обґрунтований погляд, оскільки якісні дослідження зазвичай займають від одного до трьох років залежно від складності реформи. З іншого боку, структурні реформи завжди потрібно проводити швидко тому, що час для їх проведення завжди обмежений. Однак, як показує досвід проведення деяких реформ, все швидко зроблене доводиться переробляти. Сучасне співтовариство мало можливість не раз переконавшись, що реформи потрібно ретельно готувати. І для їх успіху необхідні серйозні дослідження з використанням широких масивів мікроекономічних даних. Отже, досвід PROGRESA говорить про те, що все треба робити якісно, адже лише в такому випадку ці зміни не відмінить навіть опозиція, яка прийшла до влади. Водночас не виключено, що саме непідготовлені реформи і приведуть опозицію до влади.

Як правило, під міжнародним досвідом досліджень економічного зростання розуміють спроби вчених надати економетрично обґрунтовану відповідь на питання, чому одні країни зростають швидше за інших. Це питання є одним з найбільш важливих. Наприклад, в 1960–1990 рр. темпи зростання середньої країни в Африці на південь від Сахари не перевищували 1% в рік, а сукупний приріст ВВП складав 30%. Ці дані можна зіставити зі зростанням у 7% в Південній Кореї, яке за 30 років привело до збільшення ВВП на душу населення в 7,4 рази. Відповідно, абсолютно вірним є вислів р. Лукаса про те, що, як тільки починаєш про це думати, важко перемкнутися на щось інше [7]. Тому, як тільки в кінці 80-х рр. XX ст. з'явилися надійні дані щодо економічного зростання за післявоєнний період для 100 країн, було проведено безліч досліджень головних чинників, які визначають темпи довгострокового зростання. Ці дослідження розглядають не короточасні коливання ВВП довкола довгострокового тренду, а параметри самого цього тренду. Тому, якщо не обмежувати вибірку лише розвиненими країнами, для яких є дані більше, ніж за сто років, доводиться розглядати післявоєнний період у кожній країні як одне спостереження. Таким чином, дослідники не можуть сказати, якою мірою зміни різних чинників впливають на зростання в даній країні, а вимушені порівнювати середні темпи зростання різних країн. Такий підхід накладає серйозні обмеження, оскільки на зростання впливають багато чинників. А ефект кожного з них має місце лише за інших рівних умов і залежить від того, які інші чинники включені в економетричний аналіз. Наприклад, обсяг людського капіталу (частка людей з середньою освітою або середня кількість років освіти) позитивно впливає на темпи зростання. Проте варто додати в регресію якість людського капіталу (наприклад, результати національної збірної на міжнародних олімпіадах з математики), і ефект обсягу людського капіталу стає статистично не значимим. Виявляється, що саме якість освіти, а не корельована з нею кількість позитивно впливає на зростання. Але, якщо дані за якістю недостатні, дослідник дійде висновку, що головними є кількісні параметри освіти. І тоді він буде рекомендувати владі обрати екстенсивний розвиток системи освіти, а не її реформування.

Таким чином, результати аналізу істотним чином залежать від того, які змінні в ньому враховані, а які відкинуті, наприклад, через відсутність

даних. Саме тому в наукових виданнях можна зустріти прямо протилежні висновки. Перші вказують на те, що розмір держави впливає на зростання негативно; другі говорять про те, що його ефект є незначним; а треті вказують на те, що його ефект є позитивним. Як правило, пізніші роботи дають надійніші результати. Проте необхідно відзначити, що останніми роками було проведено багато досліджень з виявлення стійких чинників зростання, які серйозно впливають на зростання в більшості варіантів постановки завдання. Цих чинників не так багато. За інших рівних умов бідні країни зростають швидше. Освіта і здоров'я (наприклад, середня тривалість життя в країні) впливають на зростання позитивно, а державне втручання – негативно. При цьому перш за все значення має не розмір, а якість функціонування держави (бюджетний дефіцит, інфляція, надлишкове регулювання, корупція).

Також для зростання важливими є економічні і політичні інститути. Йдеться про права власності, якість правової системи, фінансову систему. На економічне зростання впливають також географічні та історичні чинники, що зумовлюють рівень розвитку інститутів. Йдеться про розташування країни (наприклад, помірний, а не тропічний клімат, доступ до торговельних шляхів); колоніальне минуле; мову і релігію; етнічну неоднорідність; наявність природних ресурсів. Виявляється, що надлишок природних ресурсів (і переважання їх частки в експорті країни) досить часто негативно впливає на економічне зростання. Ця обставина пояснюється тим, що це негативно діє на якість економічних інститутів. Досить складним залишається питання про вплив на зростання нерівності і відкритості. За інших рівних умов однорідніші і відкритіші країни зростають швидше. Проте в обох випадках складно відповісти, що є причиною, а що – наслідком. Спеціальні економетричні методи дають змогу показати, що нерівність дійсно уповільнює зростання. Але при цьому вона сама залежить, наприклад, від кількості природних ресурсів. Коли природна рента зростає, нерівність посилюється, загострюються соціальні конфлікти, стають неефективними економічні інститути, сповільнюється зростання.

З наявного міжнародного досвіду необхідно робити висновки країнам, які проводять відповідні реформи для стимулювання економічного зростання. Зокрема, такою країною є Україна. Можна сказати, що, з одного боку, Україна все ще має в своєму розпорядженні інфраструктуру індустріальної економіки і високий (для нинішнього ВВП) рівень освіти. З іншого боку, велика нерівність, етнолінгвістична неоднорідність, переважання сировинних ресурсів в експорті і неефективний уряд різко знижують потенціал зростання. Отже, для зростання ВВП під час реформування пріоритети мають бути розставлені таким чином: адміністративна реформа і реформа державної служби; реформа освіти і охорони здоров'я; адресна соціальна політика і боротьба з бідністю; реформа фінансового сектору.

Підтримка високих темпів зростання ВВП зажадає значних зусиль від влади і від суспільства. Але, безумовно, ці зусилля будуть виправдані, тому що економічне зростання позитивно впливає на підвищення життєвого рівня країни. Дослідження динаміки близько 80 показників рівня життя показують, що найрізноманітніші показники якості життя дійсно покращуються зі зростанням ВВП на душу населення. Проте

ця залежність носить швидше довгостроковий характер, причому для більшості показників лаг перевищує десять років. І цілком можливо, що благами економічного зростання скористаються переважно наступні покоління громадян. Втім, це лише підкреслює правильність вибору високих темпів економічного зростання як головну соціально-суспільну ідею.

Економісти-практики, особливо ті, хто працюють в приватному секторі і міжнародних організаціях, часто переглядають свої прогнози, а учені-економісти, навпаки, прагнуть не давати прогнозів взагалі. Для аналізу цікавим напрямом могла б стати точність прогнозів у короткостроковій перспективі. Найбільш поширена точка зору полягає у тому, що використання кількісних методів в економіці тепер дає змогу обігнати метеорологів за якістю прогнозів. І це легко перевірити, оскільки для цього потрібно проаналізувати прогнози, зроблені рік тому, і зіставити їх з реальними даними. Проблеми економічного прогнозування стають особливо помітними в період різкої зміни темпів зростання. І навіть найвідоміші макроекономісти у світі, зокрема економісти МВФ, не можуть уникнути помилок. А переконатися в помилковості їх макроекономічного прогнозування можна, порівнявши фактичні і прогнозні темпи зростання, опубліковані в щорічних звітах «Перспективи світового розвитку» («World Economic Outlook») або в аналогічних прогнозах, які були зроблені експертами, яких опитував журнал «Economist». Прогнозисти помиляються не лише щодо майбутнього, але й навіть щодо сьогодення. Зіставлення прогнозів з фактичними значеннями за декілька років дає змогу зробити висновок про те, що вони володіють двома якостями, а саме постійністю і непостійністю. Постійність полягає в тому, що прогнози нагадують підсумки попереднього року. Як відомо, кращий прогноз погоди на завтра – це сьогоднішня погода. Але, оскільки економічна кон'юнктура все ж таки змінюється, прогнози наступного року коригуються паралельно з нею. Слід також відзначити, що будувати прогнози для економіки, яка розвивається, набагато важче. По-перше, відкрита економіка великою мірою залежить від мінливих зовнішніх чинників, наприклад, від цін на нафту і енергоносії. По-друге, серйозні структурні зміни, що відбуваються, ускладнюють екстраполяцію. Тому цікаво перевірити, наскільки вища якість прогнозів для світової економіки загалом, яка замкнута за визначенням, і для розвинених країн, де роль структурних змін набагато менша. Так, «Перспективи світового розвитку» показують, що величина помилки істотно нижча. Для світової економіки загалом помилка прогнозу на один рік в середньому (за винятком кризових 1997–1998 рр.) складає 0,7% на рік, на два роки вперед – 1,3%. Аналогічні помилки характерні і для економік розвинених країн. З іншого боку, прогнози темпів зростання світової економіки та економік розвинених країн також страждають від постійності і непостійності, адже прогнози ближчі до підсумків попереднього року і дуже серйозно коригуються відповідно до нових даних.

Отже, незважаючи на всі успіхи економічної теорії, прогнози залишаються адаптивними. Економісти, як і раніше, не можуть передбачити

завтрашні тенденції, тому прогнози, засновані на екстраполяції, є сьогоднішніми і вчорашніми. Для того, щоб зрозуміти, чому це відбувається, необхідно розглянути три можливі способи прогнозування. Це суб'єктивні очікування експертів, прості економетричні моделі і складні (структурні) моделі. Прості моделі екстраполюють на завтра тенденції, які спостерігаються в тимчасових рядах сьогоднішніх і вчорашніх даних. Тому вони, за визначенням, не можуть передбачити ефект структурних змін в економіці. Суб'єктивні прогнози відображають інтуїцію експерта, яка фактично теж заснована на простій моделі, хоча і неформалізованій. Перспективнішими є структурні моделі, в яких описана поведінка основних економічних агентів і зведені макроекономічні баланси. В принципі структурні моделі дають змогу передбачити як величину структурних змін, оскільки їх можливість уже закладена в модель, так і їх вплив на економічне зростання. Перші структурні моделі були побудовані в 1950-х рр. і користувалися величезною популярністю до 1970-х рр., коли необхідність їх удосконалення стала очевидною. Сьогоднішнє ставлення до першого покоління цих моделей краще всього сформульовано в огляді макропрогноста Ф. Діболда, у якому, на думку автора, великі макроекономічні моделі не мають перспектив подальшого розвитку [7]. Таким чином, сучасні структурні моделі істотно відрізняються від аналогів 50-х рр. економетричним підходом до оцінки параметрів.

Висновки. Отже, з вищевикладеного можна зробити такі висновки. Нині структурні моделі більшою мірою спираються на недавні досягнення макроекономічної теорії, заснованої на аналізі мікроекономічної поведінки компаній і споживачів. Але ці переваги нових моделей істотно ускладнюють їх використання для прогнозування економіки, що розвивається, або транзитивної. По-перше, макроекономічні моделі, побудовані для розвинених країн, потрібно істотно адаптувати для опису мікроекономічних взаємодій в економіці, яка розвивається. Зокрема, необхідно враховувати нерозвиненість ключових ринків або їх монополізацію. По-друге, як і раніше не вистачає довгих тимчасових рядів макроекономічних даних, які дають змогу отримати надійні оцінки для великої кількості параметрів.

Економічні прогнози в сучасних умовах можуть виявитися дуже корисними. Для цього треба чітко уявляти, як вони влаштовані, а також чого від них можна чекати. Прості моделі дають змогу отримати точку відліку, а також тим самим відповісти на питання, що б сталося, якщо б зовнішні умови, структура економіки і економічна політика залишалися незмінними. Складні моделі у загальних рисах допомагають проводити сценарні розрахунки і передбачати реакцію економіки на зміни зовнішнього середовища. І, навіть помиляючись у прогнозах, економісти зазвичай вгадують, підвищаться чи ні темпи зростання. І тут необхідно пам'ятати про обмежену точність прогнозів.

Економіка є найточнішою і формальнішою з суспільних наук. Проте, навіть якщо судити за мірками точних наук, економіка, як і раніше, лише долає перші рівні розвитку. Саме це і робить її однією з найцікавіших галузей знань зі своїм апаратом і методологією перевірки гіпотез.

Список використаних джерел:

1. Jorgenson, Dale & Zvi Griliches, Review of Economic Studies. – 1967. – Vol. 34. – № 3. – 248 p.
2. Харрод Р.Ф. К теории экономической динамики / Р.Ф. Харрод. – М.: Республика, 2009.
3. Шелл К. Неоклассические модели роста. Современная экономическая мысль / К. Шелл. – М.: Прогресс, 2001.
4. Солоу Р.М. Теория роста. Сер. Панорама экономической мысли конца XX столетия: в 2 т. / Р.М. Солоу; пер. с англ. – СПб. – 2002. – Т. 1. – 2002.
5. Robinson J. The Accumulation of Capital / J. Robinson. – London, 1959. – P. VI. – P. 100. – P. 94.
6. Rodrik D., ed. In Search of Prosperity: Analytic Narratives on Economic Growth. – Princeton: Princeton University Press, 2003.
7. Lucas R. On the Mechanics of Economic Development / R. Lucas // Journal of Monetary Economics. – 1988. – № 22(1). – S. 3–42.
8. Diebold F.X. The Past, Present, and Future of Macroeconomic Forecasting / F.X. Diebold // Journal of Economic Perspectives. – 1998. – № 12 (2). – S. 175–192.
9. Макеева Е.А. Взаимосвязь уровней развития экономической науки и экономики страны / Е.А. Макеева // Економічний потенціал країни: наукові підходи та практика реалізації: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – О., 2016. – С. 55–57.

Макеева Е. А.

Одесский национальный университет имени И.И. Мечникова

ВЛИЯНИЕ СОВРЕМЕННЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ПРОГНОЗОВ НА КАЧЕСТВО РЕФОРМИРОВАНИЯ ЭКОНОМИКИ И СТИМУЛИРОВАНИЕ РОСТА

Резюме

В статье исследованы проблемы современного прогнозирования развития экономики и особенности проведения социально-экономических реформ. Показано их влияние на динамику и эффективность экономического роста. Обосновано, что по мере развития теории экономического роста обычно включают в анализ более сложные модели, новые факторы, внутренние и внешние процессы.

Ключевые слова: социально-экономические реформы, экономические прогнозы, международный опыт исследований экономического роста, модели экономического роста.

Makeieva O. A.

Odessa I.I. Mechnikov National University

THE INFLUENCE OF MODERN ECONOMIC PROGNOSES ON THE QUALITY OF ECONOMIC REFORMATION AND GROWTH STIMULATION

Summary

The problems of the modern prognostication of the economic development and features of conducting socio-economic reforms are investigated in the article. Their influence on a dynamics and efficiency of the economic growth is shown. It is grounded that as far as the development of the theory of economic growing, an analysis usually includes more difficult models, new factors, internal and external influences.

Key words: socio-economic reforms, economic prognoses, international experience of researches of the economy growing, patterns of economic growth.